

## ЕДИН НОВ ПОГЛЕД КЪМ СРЕДНОВЕКОВНИТЕ БАЛКАНИ

Попова, И. (2018). *Средновековните Балкани през погледа на европейски пътешественици (XIV – XV в.)*. София: Издание на КМНЦ при БАН, 253 с.

**Мира Маркова**

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Балканите, като история, култура, население, специфична локалност и мост за контакта между Европа и Ориента, винаги са предизвиквали интерес сред елита на Западна Европа от древността до нашата съвременност. През различните епохи този интерес има различни измерения.

Новата книга на Ивайла Попова „Средновековните Балкани през погледа на европейски пътешественици (XIV – XV в.)“ се фокусира върху различни гледни точки на западния човек относно живота на балканските общества през XIV– XV в. В центъра на предложения текст са представи за градовете и тяхното устройство, за всекидневието, за поминъка, религиозните вярвания, езика и културните особености на балканското население от различни краища на Полуострова. Обект на анализ са текстовете на много пътешественици – поклонници, дипломати или просто авантюристи, които преминават през Балканите през посочения период. Динамичните политически промени, които настъпват на Балканите през XIV – XV в., предизвикват интереса на западните автори както към традиционните балкански общества, така и към новите заселници – османците. Повечето от анализираните в книгата пътешественици са слабо познати или непознати за българския читател, като по този начин Ивайла Попова прави достъпна нова изворова информация. В това е едно от многото достойнства



на разглежданата монография, а именно превеждането на значителен свод от непознати извори и тяхното популяризиране. Направените преводи са от латински, немски, италиански, френски, холандски език, което показва задълбочената, продължителна и прецизна работа на автора, както и неговата академична подготовка. Критичността към извора е друго достойнство на монографията, защото пътешествениците допускат редица грешки, които критично са посочени от автора на представянното съчинение.

Пътеписите, като извор, имат редица особености и в това е нелеката задача на изследователя да се захване с техния анализ. Не всички от предложените пътеписи са достатъчно съдържателни. Обикновено се откроява онова, което привлича личния интерес на въпросния автор. Това е голямата разлика от официалните документи, където отсъства субективният момент. Представената информация, анализирана от Ивайла Попова, е пречупена през менталитета и вкуса на различните автори, като от съществено значение са тяхната социална среда, съсловните стереотипи и религиозните предубеждения. В пътеписите невинно се описват най-типични за региона явления, даже напротив – фокусът попада върху редица изключения, които се оказват любопитни за човека от западната цивилизация. Понякога умишлено се преувеличават екзотичните елементи в един разказ, за да се представи като необикновен. На това поле от предизвикателства изпъква умението на Ивайла Попова да проверява многократно информацията, да подбере онези текстове, от които могат да се извлекат не само специфики, но и да се направят по-широки обобщения. Специално внимание заслужават текстовете на Николо да Мартони (1394 – 1395), Пиетро Казола (1494), Конрад Грюнемберг (1486), Санто Браска (1480), Антонио да Крема (1486), Арнолд фон Харф (1496 – 1499), Феликс Фабри (1480; 1483 – 1484), Бернардо Микелоци (1497 – 1498), Бонсиньоре Бонсиньори (1497 – 1498), които излизат извън рамките на традиционната поклонническа литература, описваща пътя (най-вече) до Светите земи. Ренесансовият интерес към хората е вече налице, това много умело е уловено от Ивайла Попова и тя успява да го превърне в акцент на изложението си. Изследването се опира на пътеписи, итинерари, поклоннически разкази, мемоари, лични писма.

Пътешествениците от Европа през XIV – XV в. преминават най-често с кораби покрай Далматинското крайбрежие, като единици са онези, които използват пътищата от вътрешността на Полуострова. Обикновено пътят води към Истрия (Умаго, Пореч, Пула), оттам през Далмация (Задар, Шибеник, Трогир, Сплит, Хвар, Корчула, Дубровник) до островите Корфу, Модон, Родос, Кипър и накрая до финалната цел – Светите земи. Онези от пътешествениците, които прекосяват Балканите по суша, използват старите и утвърдени пътни артерии: Виа Егнация, Виа Милитарис, Крайдунавския път и пътя от Константинопол по крайбрежието на Черно море към Влашко.

Глава първа отразява географските и историческите представи на западния човек от XIV – XV в. за Балканите. Всички пътешественици са наясно с географските особености на Балканския полуостров. Както бе посочено, Далматинското крайбрежие е много добре познато. Описвайки вътрешността на Полуострова, се дават подробности, касаещи и българските земи. Така Ивайла Попова посочва, че Бонсиньори и Микелоци, както и Фон Харф говорят за Филипопол, споменат е и Пазарджик, „откъдето започва Горна България, а от Кюстендил – другата България, т.е. Македония“. В тази част на книгата си Ивайла Попова се е възползвала от една особеност на пътеписите от XIV – XV в., а именно че географската информация се преплита с исторически данни, както и с подробности от тогавашната геополитическа ситуация. Това прави текста увлекателен, информативен, с множество сравнения, касаещи например античното наследство или византийската древност.

Многообразието на градската култура на Балканите попада във фокуса на втора глава. Пътешествениците акцентират върху особеностите на градския живот. Така разполагаме с подробни описания на редица градове по Адриатика, от вътрешността и бившата византийска столица Константинопол. Представени са начинът на живот на градските жители, градската икономика, далечните търговски връзки. На преден план изплува пъстрата палитра на локалността. Специално място заемат описания и на български градове. Акцентира се върху все още горещото желание за отхвърляне на робството и силното народностно чувство на населението. Сведенията от тази глава могат да служат като необходима база дори за съвременните градски изследвания на споменатите градски центрове.

Третата глава е озаглавена „Църкви и мощи, обичаи и език на Балканите според европейските пътеписни свидетелства от XIV – XV в.“. Главата е крайно занимателна, като се дават подробни описания на църкви, в които се съхраняват свети мощи. Пътеписите са четени изключително внимателно, Ивайла Попова посочва допуснатите неточности и дори грешки. Тук прозира нейният усет към детайла, което придава особено очарование на текста. Предложените описания на обичаи са любопитни, излизат извън „каноните“ на поклонническата литература. Те показват и устойчивостта на народната култура, като при различните славянски народи присъстват повтарящи се елементи. Консервативността на обичаите на прехода (раждане – сватба – смърт) се потвърждава от предложените пътеписи. Например хвърлянето на зърна жито на сватба в Зара или дейността на оплаквачката при погребението от Корфу свидетелстват за непреходността и силата на обряда, способен да разреши всяка екстремна за традиционния колектив ситуация. В главата е представено и етническото разнообразие на Балканите, а сведенията за поминъка на населението показват уменията на това население да използва максимално даденостите на екологичната ниша.

Специално внимание бих отделила и на приложението на книгата, което представя трудностите по пътя на пътешествениците с акцент върху влиянията на болестите, атмосферните явления или стереотипните нагласи (като турския страх например). Наличието на това приложение оставя книгата „отворена“, като само се открехва вратата пред новите предизвикателства, които Ивайла Попова сама си поставя.

Монографията „Средновековните Балкани през погледа на европейските пътешественици (XIV – XV в.)“ разкрива пред нас Ивайла Попова като автор и изследовател, който знае какво търси, как да го постигне и как да го подплати с неоспорими доказателства.

## A NEW LOOK AT THE MEDIEVAL BALKANS

Popova, I. (2018). *The Medieval Balkans through the Eyes of European Travelers (XIV – XV)* Sofia: Cyrillo-Methodian Scientific Center at the Bulgarian Academy of Sciences, 253 pp.

✉ **Dr. Mira Markova, Assoc. Prof.**

Department of Ethnology and Cultural Anthropology  
Faculty of History  
Sofia University  
Sofia, Bulgaria  
E-mail: mira\_markova@hotmail.com